

historiaa ja Neuvostoliiton talvisotaan kohdistuvan tulkinnan muutoksia talvisodan syttymisestä kylmän sodan läpi pereistroikaan ja aina 2000-luvulle saakka. Uiton esittelemistä bibliografioista mainittakoon tässä yhteydessä Petrovin ja Viktor Stepakovin vuonna 2003 julkaisema *Sovetsko-Finljandskaja voina 1939–1940* (Neuvostoliiton ja Suomen sota 1939–1940), jonka bibliografialiitteeseen on kerätty tärkeimmät venäjänkieliset julkaisut vuosilta 1939–2002. Toinen on heti jatkosodan jälkeen ilmestynyt Valentin Kiparskyn *Suomi Venäjän kirjallisuudessa*, vaikka on huomautettava, että Uitto puhuu virheellisesti Vladimir Kiparskysta (s. 105). Kirjan talvisotaa käsittelevä luku on ainoa lajiaan, varsinkin jos ottaa huomioon sen, kuinka pian talvisodan jälkeen (vuonna 1945) se on julkaistu. Uitto kuitenkin muistuttaa, että otos on melko satunnainen ja pohjaa monilta osin suomalaisten jatkosodan alussa sotasaaaliiksi saamaan neuvostokirjallisuuteen.

Uitto kehuu Petrovin bibliografiaa ensimmäiseksi tieteelliset vaatimukset täyttäväksi Neuvostoliitossa ja Venäjällä julkaistun talvisotakirjallisuuden bibliografiaksi. Hän toteaa bibliografian kuvaavan myös hyvin venäläisten talvisotakäsitysten vaiheita: välirauhan aikana ilmestyneet taistelu- ja sankarimuistelmat, talvisodan jääminen Suuren isänmaallisen sodan varjoon, talvisodan unohtamisyriskimykset YYA-kaudella sekä aiheen elvyttäminen 1980-luvulla.

Itse bibliografia on jaettu kolmeen osaan aikakausten mukaan: sotavuodet 1939–1945, sodanjälkeinen Neuvostoliitto 1946–1990 ja Venäjän aika 1991–2011. Bibliografiassa on yhteensä yli 4000 kohdetta, joista sodanaikaisten neuvostojulkaisujen määrä on suurin (runsas 3000 julkaisua). Bibliografia on jaettu ja luoki-

teltu selkeästi. Petrov on jakanut aineistonsa esimerkiksi asiakirjoihin, muistelmiin ja päiväkirjoihin, tutkimuksiin ja kuvauksiin, sanomalehtiartikkeleihin sekä artikkeleihin aikakauslehdissä ja kokoomateoksissa. Jokaisen kategorian kohdalla hän kertoo, kuinka monta kyseisen kategorian julkaisua bibliografiasta löytyy. Kaunokirjallisuuden näkökulmasta erityisen mielenkiintoinen on ensimmäinen osio, josta löytyy Runous-otsikon alta erikseen lueteltuina runo- ja laulukokoelmia, julkaisuja aikakaus- ja sanomalehdissä sekä muissa kokoelmissa. Proosan kannalta bibliografia ei kuitenkaan ole täysin mutkaton. Siinä missä runous on Petrovilla koottu omaksi kokonaisuudekseen, fiktiivinen proosa hajaantuu lukuisten kokoomateosten ja lehtiartikkeleiden (yksistään sanomalehtijulkaisuja on vuosilta 1939–1945 runsaat 2700) sekaan. Otsikon perusteella on usein vaikeaa – tai jopa mahdotonta – päätellä, onko kyseessä fiktiivinen teos.

Dmitri Žuravlevin katsaus puna-armeijan lääkintähuollosta talvisodassa on yllättävä ja erillinen kirjoitus bibliografian viimeisessä osiossa. Suomalainen toimituskunta perustelee valintaansa sillä, että kyseessä on ensimmäinen suomenkielinen julkaisu aiheesta. Žuravlev kertoo puna-armeijan lääkintähuollon joutuneen talvisodassa kovalle koetukselle muun muassa taistelutantereen erityispiirteiden,

johdon virheellisten käsitysten ja sodassa koviksi osoittautuneiden resurssitarpeiden takia. Hänen mukaansa sotilaslääkärit kuitenkin saivat talvisodassa arvokasta kokemusta terapeuttisesta ja organisatorisesta työstä, ja vuoden 1939–1940 kokemusten perusteella pystyttiin pelastamaan monien neuvostosotilaiden henki Suuressa isänmaallisessa sodassa. Tässä tullaan lähelle Petrovin johdanto-osiossa esittelemää korkeimpien sotilasjohtajien mielipidettä, että puna-armeija oli talvisodassa vasta keräämässä kokemusta nykyaikaisesta sodankäynnistä. Žuravlevin yhteenveto Neuvostoliiton lääkintähuollosta talvisodassa on mielenkiintoinen mutta jää melko irralliseksi osioksi bibliografiassa.

Kaiken kaikkiaan Pavel Petrovin bibliografia on erittäin kiehtova ja kattava katsaus talvisotakirjallisuudesta. Uitonkin mukaan bibliografiasta ilmenee, että Venäjällä on Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ilmestynyt enemmän kirjoja ja lehtiartikkeleita talvisodasta kuin missään muussa maassa, ehkä Suomea lukuun ottamatta, ja trendi näyttää jatkuvan katkeamatta. Talvisota on ymmärrettävästi ollut tärkeä ja läheinen aihe suomalaisille, mutta nyt on mahdollisuus saada monipuolisesti tietoa talvisodasta myös venäjän kielellä. Petrovin bibliografia auraa uutta vahvaa uraa talvisotatutkimuksen peltoon.

Anna Ruha

Tutkimusaiheita veteraanikirjailijan pöytälaatikosta

Daniil Granin: *Tšelovek ne otsjuda*. Sankt-Peterburg: Izdatelskaja grupa Lenizdat, 2014. 320 s. ISBN 978-5-4453-0758-7

Pietarilaisen, Kurskin alueelta isän karkotuksen jälkeen nuorena muuttaneen Daniil Graninin (oik.

German) julkaisutoiminta jatkuu jo kahdeksannella vuosikymmenellä. Ikävuosien karttuessa kirjailija on entistä enemmän pohtinut neuvostokansalaisten elämän kipeitä kohtia. Granin täytti 95 vuotta 1.1.2014, ja merkkipäivänä julkaistiin hänen uusin

teoksensa *Tšelovek ne otsjuda* (Ei täältä kotoisin oleva ihminen). Siinä hän pohtii pienoisessa ja lyhyissä huomioissa jo aiemmin esille ottamiaan aiheita osoittaen, että niitä ei ole vielä loppuun käsitelty. Moniin näistä aiheista historiantutkimus voisi pureutua syvemmin ja ennakkoluulottomammin.

Koska helmikuussa tuli kuluneeksi 70 vuotta Leningradin piirityksen täydellisestä purkamisesta, siihen liittyvät kirjailijan lausunnot saivat Venäjän mediasa julkisuutta. Esimerkiksi *Novaja Gazeta* julkaisi otteita uudesta kirjasta juuri tästä näkökulmasta. Tammikuun lopulla Granin kävi Saksan liittoparlamentissa kertomassa Leningradin piirityksestä siviilien kannalta.

Vuonna 1984 Granin julkaisi yhdessä Ales Adamovitšin kanssa haastatteluihin ja muuhun kerättyyn aineistoon perustuvan teoksen *Leningradin piiritys: kotaloita saarretussa kaupungissa* (Minerva kustannus, 2008). Käsikirjoitus oli valmis vuonna 1981, mutta erimielisyydet sensuurin kanssa viivyttivät sen julkaisua. Konkreettisenä esimerkkinä Granin mainitsee sen, että kun kirjoittajat olivat päätyneet yli miljoonaan piirityksen vuoksi kuolleeseen, sensuuri hyväksyi tai oikeastaan määräsi kirjaan luvun 600 000.

Uudessa kirjassaan Granin palaa tähän samoin kuin siihen, että kaikki sota-ajan tappioluvut tarkentuvat tutkimusten edetessä. Osaksi ne kuitenkin jäävät tarkentumatta muun muassa siksi, että kesällä 1941 monet lähtivät rintamalle ns. kansan nostoväessä ilman minkäänlaista luettelointia. Samoin jäivät rekisteröimättä monet kaatuneet ja haavoittuneet, eikä ole enää selvitetävissä moniko heistä todella oli sodan uhri. Granin epäilee silti, että arviot 30 miljoonasta menetetystä ihmisestä (tai mitkä tahansa tähän mennessä esitetyt arviot) muut-

tuvat vielä (s. 217). Käytännön tilannetta kuvaa, että vain 3–4 prosenttia Leningradin alueella sota-aikana kuolleista noin kahdesta miljoonasta neuvostosotilaasta on merkityissä haudoissa.

Puhuminen viime sodan yhteydessä vain Suuresta isänmaallisesta sodasta aiheuttaa Graninin mukaan historiaymmärryksen sekaannusta, koska Neuvostoliitto osallistui toisessa maailmansodassa sotatoimiin muutenkin kuin vuosina 1941–1945: esimerkiksi Itä-Puolan miehitykseen syyskuusta 1939 alkaen ja Suomea vastaan käytyyn sotaan 1939–1940. Neuvostoliiton historian kunniakkaaseen puoleen tiukasti ankuroituneet vallanpitäjät eivät Graninin mukaan halua, että ikäviä asioita, kuten tappiolukuja ja sota-ajan huollon ym. sekasortoista tilannetta enää ylipäätään pohditaan. Tutkijat eivät ole käsitelleet perusteellisesti sitäkään, mikä oli pakkokollektivisoinnin sekä vuosien 1937–1938 terrorin ja leirituomioiden vaikutus sota-ajan tapahtumiin (s. 212).

Mainittuja sotia (1939–1945) koskevat suljetut arkistotiedot estävät Graninin mukaan oikeasemasta sellaisia vääriä tietoja ja käsityksiä, jotka syntyivät ja joita suorastaan synnytettiin neuvostoaikana. Esimerkiksi Valko-Venäjälle Radoškovitšiin pystytettiin aikanaan muistomerkki urotyön tehneelle lentokonemiehistölle. Urotyön suoritti kuitenkin toinen miehistö – asia on todettu tieteellisessä aikakauslehdessä, mutta asialle ei ole itse paikalla tehty tietävästi mitään (s. 211). Löytyyhän Venäjältä muistomerkistä myös suomalaisia koskeva ”painovirhe”. Pietarin Mars-kentällä on kiveen hakatuna, että 31.8.1920 kaupungissa kuoli kahdeksan kommunistia suomalaisten valkokaartilaiden tappamina.

Sodan myöhempiä tulkintoja käsittelee myös Graninin muistelmia piirityksen päättymisen

erään vuosipäivän tilaisuudesta Leningradissa. Tilaisuudessa esiintyi sota-aikana rintamalla ollut kenraali, jonka kertomus tapahtumista poikkesi siitä, mitä Granin – itse juuri tuolla rintamaosalla taisteluissa mukana olleena – niistä tiesi. Lyhyt kahdenkeskinen keskustelu kenraalin kanssa paljasti, että tässä ei ollut oleellista totuus tapahtumista vaan voitosta saatu kunnia, jota saattoi yhä uudelleen käydä kiilottamassa erilaisissa juhlatilaisuuksissa – aplodit olivat varmat.

Viime sotien vaikutuksia Granin pohtii myös siitä näkökulmasta, että invalideille, orvoille ja muille kärsineille ei annettu sellaista tukea kuin olisi odottanut. Veteraanitkin jäivät liiaksi vain mitalisateen ja kehujen kohteiksi. Miksi esimerkiksi Stalin ei koskaan kääntynyt myötätunolla suoraan eniten kärsineiden puoleen?

Vainojen aikaan ja väkivalan vaikutuksiin Granin palaa yhä uudelleen. Myöhäsyntyistä vaikkakin oikeudenmukaista on enää vaatia, että Stalin olisi tullut Natsi-Saksan monien johtohenkilöiden tapaan hirttää rikoksistaan, mutta tällä äänensävyllä hän generalisimusta käsittelee.

Mutta miksi Stalinin ajan vainojen uhrit eivät myöhemmin käyneet oikeutta vainoajiaan vastaan? Tätä pohditaan Anatoli Gorelovin ja Dora Lazurkinan esimerkkien pohjalta. Edellinen, kirjailijaliiton johtohenkilö, oli leireillä 17 vuotta. Jälkimmäisen aviomies, Leningradin yliopiston rehtori, ammuttiin 1937, ja Lazurkina itse oli leirivanki vuoteen 1953 saakka. Juuri hän ehdotti Stalinin ruumiin siirtämistä pois Leninin mausoleumista, mutta omia oikeuksiaan hän ei perännyt kuten kuin ei Gorelovkaan. Miksi? Lazurkina sanoi suoraan, että se olisi merkinnyt puolueen saattamista huonoon huutoon. Oikeudenkäynnit olisivat olleet isku asialle, jonka takana vuonna 1898

puolueeseen liittynyt Lazurkina yhä tiukasti oli. Gorelov ajatteli, että kyse oli vain Stalinista aiheutuneesta virheestä; jos maan johtoon olisi noussut Sergei Kirov, asiat olisivat menneet toisin. (s. 142–144.)

Monet rivikansalaiset ja myös tunnetut ja tunnustetut tieteen ja taiteen tekijät tuhottiin, mutta kaikkiin ei koskettu. Granin kertoo esimerkkinä ydinfyysikko Pjotr Kapitsan tapauksen, johon liittyi hämmästyttävä rohkeus kertoa mielipiteitä vainojen järjettömyydestä suoraan neuvostojohdolle. Kapitsa lähetti vuodesta 1935 alkaen Kremliin satoja kirjeitä, niistä 49 Stalinille henkilökohtaisesti. Se oli yksipuolista kirjeenvaihtoa, jolla saattoi olla jotakin vaikutustakin, sillä se kesti 15 vuotta. Yhden

kerran, vuonna 1946, Stalin vastasi, ja hän valmisteli tapaamista Kapitsan kanssa. Se ei kuitenkaan koskaan toteutunut.

Vuodesta 1949 pitkälle 1960-luvulle Granin keskittyi kuvaamaan lähinnä tutkijoiden työtä ja elämää korostaen oikeutta ja vastuuta ajatella ennakkoluelottomasti, etsiä uusia teitä ja ratkaisuja, olla välittämättä byrokraatiasta silloin, kun pitää mennä eteenpäin. Aikanaan hän puolusti Solženitsyniä, mutta ei Brodskia. Kukaan ei ole täydellinen. Kuten todettu, viime vuosikymmenet Granin on pohtinut lähinnä aikaisemman historian tapahtumia.

Daniil Graninin uusiin teos on ikään kuin ikämiehen pöytälaatikkoon vuosikymmenien aikana kerääntyneiden hajanaisten muistutusten ja kirjoituskatkelmien

kokoelma, joka on kustantamossa kansitettu sen kummemmin järjestystä miettimättä. Kirjoittajan tapa palata yhä uudelleen jo käsittelemäänsä asiaan haastaa lukijan muistamaan ja yhdistelemään itse. Lukukokemuksesta syntyy yhtä sekava, moni-ilmeinen ja mielenkiintoinen kuin historiakin on ollut.

Muillakin kuin edellä kuvatuilla pohdinnoilla Granin haastaa nuoremmat ajattelemaan ja ottamaan selvää. Itse aikanaan kahdella tuolilla istuneena (sekä virallisen kirjailijayhdistyksen byrokraattina että ennakkoluelottomaan ajatteluun rohkaisseena kirjailijana) hän puhuu paitsi kokemuksen, myös vuosikymmenien aikana yhteiskunnasta hankkimansa laajan tiedon pohjalta.

Aimo Ruusunen